

УДК 346.91.

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.2.4>

ПРАВОВА ОСНОВА УЧАСТІ ПРОКУРОРА У ГОСПОДАРЬКОМУ ПРОЦЕСІ

Романчук Т.А.,
аспірант Державної установи
«Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К.Макутова
Національної академії наук України»
ORCID: 0009-0007-2592-3855
e-mail: romantat@ukr.net

Романчук Т.А. Правова основа участі прокурора у господарському процесі.

У статті проаналізовано правові підстави участі прокурора поза межами кримінального судочинства на підставі норм законодавства України, міжнародного права та судової практики Європейського суду з прав людини. Зазначено, що такий вид діяльності становить скоріше виняток у діяльності прокуратури більшості країн світу. Організація і повноваження органів прокуратури в різних країнах світу мають схожі завдання – захист публічних інтересів держави та суспільства у судово-правовій системі у сфері кримінального, господарського та цивільного права. Водночас політичний режим окремо взятої держави впливає на завдання та функції прокуратури.

Так, найчастіше якщо демократія у суспільстві знаходиться на високому рівні, то коло наглядових повноважень органів прокуратури менше, порівняно з країнами, де такий показник демократії значно знижений. На противагу цього прокуратура країн з авторитарним режимом має функцію загального нагляду, а в тоталітарних режимах прокуратура взагалі стає репресивним органом, ще одним із важелів тиску на суспільство.

Під час проведення даного дослідження використано філософські, загальнонаукові та спеціально-юридичні методи дослідження. Автором використано аналіз, синтез, дедукція і індукція та інші прийоми логічного методу. Також використано спеціально-юридичні методи дослідження, методи юридичної логіки та методологію порівняльного правознавства.

Наведено приклади участі прокурора у справах, розглянутих Європейським судом з прав людини, які ілюструють вплив статусу прокурора на моральний стан учасників справи.

Крім того, звернено увагу на те, що інтереси держави, суспільства, які захищають в суді органи прокуратури є оціночним поняттям, яке не має сталого нормативного визначення. Кожного разу прокурор має довести суду, у чому саме полягає порушення такого інтересу і чому він є незахищеним. У статті наведено приклади судових проваджень за позовами в інтересах держави, які свідчать про те, що не завжди вступ прокуратури у справу або подання позову даним органом є доцільним та таким, що у кінцевому результаті захищає інтереси держави, суспільства чи окремого індивіда.

Ключові слова: прокурор, інтереси держави, представництво інтересів державного органу, господарський процес, повноваження прокурора, судова практика.

Romanchuk T.A. The legal basis for the participation of the prosecutor in commercial proceedings.

The article analyzes the legal grounds for prosecutor's participation outside criminal proceedings based on the provisions of Ukrainian legislation, international law and case law of the European Court of Human Rights. It is noted that this type of activity is rather an exception in the activities of the prosecutor's office in most countries of the world. The organization and powers of prosecutor's offices in different countries of the world have similar tasks - protection of the public interests of the State and society in the judicial and legal system in the field of criminal, commercial and civil law. At the same time, the political regime of a particular state affects the tasks and functions of the prosecutor's office

Thus, often, if democracy in a society is at a high level, the range of supervisory powers of the prosecutor's office is smaller than in countries where this indicator of democracy is significantly reduced. In contrast, countries with authoritarian regimes have prosecutors who have a general supervisory function, and in totalitarian regimes, the prosecutor's office generally becomes a repressive body, another lever of pressure on society.

In conducting this study, the author used philosophical, general scientific and special legal research methods. The author uses analysis, synthesis, deduction and induction and other techniques of the logical method. Special legal research methods, methods of legal logic and the methodology of comparative jurisprudence were also used.

The author provides examples of prosecutor's participation in cases considered by the European Court of Human Rights which illustrate the impact of the prosecutor's status on the morale of the parties to the case.

In addition, it should be borne in mind that the interests of the state and society that the prosecution authorities protect in court are an evaluative concept that does not have a stable regulatory definition. Each time, the prosecutor must prove to the court what exactly is the violation of such an interest and why it is unprotected. The article provides examples of court proceedings on claims in the interests of the State, which demonstrate that it is not always appropriate for the prosecutor's office to enter into a case or file a claim by this body and ultimately protect the interests of the State, society or an individual.

Key words: prosecutor, interests of the state, representation of interests of a state body, commercial proceedings, powers of the prosecutor, court practice.

Постановка проблеми. Повномасштабне вторгнення країни аргесорки на територію України, поставило під загрозу не лише економіку нашої незалежної держави, а взагалі саме її існування. Незважаючи на це, завдяки налагодженій співпраці всіх силових відомств та інших державних органів України і вродженій організованості українського народу та, звісно допомоги країн-партнерів, наша держава існує та продовжує боротьбу за виживання.

Водночас загибель людей, вимушені переселенці, військовий стан, пошкодження інфраструктури держави, знищення житлового фонду населення України та багато іншого стало додатковим тягарем для держави, порушило її інтереси в усіх сферах суспільного життя. Одним із шляхів захисту зазначених інтересів є захист, а точніше представництво держави в судових органах, яке відповідно до Конституції України та Закону України «Про прокуратуру» здійснює прокуратура.

Останні роки відбуваються зміни у законодавстві, яке регулює правовий статус прокурора. Такі зміни спричинені необхідністю приведення національного законодавства у відповідність до міжнародних та європейських стандартів.

Стан опрацювання. Дослідженню діяльності органів прокуратури приділяли увагу такі відомі науковці як: С. Банах, О. Величко, О. Грицаєнко, Б. Деревянко, А. Долгополов, В. Кравчук, В. Мамутов, Н. Муравйов, Л. Ніколенко, І. Плахіна, М. Руденко, Т. Степанова, В. Сухонос, О. Хорсуненко, Ю. Чаплинська, О. Шандула та інші. Однак питання правового статусу прокурора у господарському процесі після проведення реформування прокуратури та з урахуванням останньої судової практики з цього питання досліджувалось не у повному обсязі, що дає підстави для проведення такого дослідження.

Метою статті є дослідження правових підстав участі прокурора у судовому процесі, зокрема у господарському судочинстві, виходячи із необхідності захисту інтересів держави та суспільства крізь призму співвідношення норм законодавства України та практики Європейського суду з прав людини та порівняльного аналізу статусу прокурора в Україні та в інших європейських країнах та країнах колишнього Радянського Союзу.

Виклад основного матеріалу. Значний вплив на реформування прокуратури відбувся через зобов'язання України перед Радою Європи. Зокрема, як зазначено у Висновку Парламентської асамблеї Ради Європи № 190 (1995) від 26 вересня 1995 року щодо вступу України до Ради Європи зазначено, що роль та функції Генеральної прокуратури будуть змінені (особливо щодо здійснення загального контролю за додержанням законності) шляхом перетворення цього інституту в орган, який відповідатиме стандартам Ради Європи [1, п. vi].

У зв'язку з чим резолюціях Парламентської асамблеї Ради Європи (№ 1346 (2003) від 29 вересня 2003 року [2, п. ii], № 1622 (2003) від 29 вересня 2003 року [3, п. iv], № 1466 (2005) від 5 жовтня 2005 року [4, п. 13.4] та № 1862 (2012) від 26 січня 2013 року [5, п. 9]) неодноразово вказувалось на необхідність реформування прокуратури відповідно до норм Ради Європи.

Основна думка зазначених резолюцій полягає у тому, що головною функцією прокуратури є саме участь у кримінальному процесі, а захист інтересів держави, суспільства та громадян може здійснюватися даним органом скоріше як виняток.

Аналогічні підстави доцільності участі прокурора у судовому процесі прослідковується у практиці Європейського суду з прав людини. Так, зазначений судовий орган неодноразово робив висновки з даного питання. Захищаючи інтереси однієї та наводячи аргументи проти іншої сторони, прокурор лише своєю присутністю може викликати відчуття переваги одного учасника процесу над іншим.

Наприклад, у пункті 63 рішення Європейського суду з прав людини у справі «Меріт проти України» (заява № 66561/01) зазначено, що тільки той факт, що прокуратура, відповідно до національного законодавства, крім виконання обвинувальної функції, ще й представляє інтереси суспільства, не може розглядатися як підтвердження її судового статусу чи статусу незалежного та безстороннього суб'єкта [6].

Також, на думку даного суду участь прокурора у процесі може сприйматися іншою стороною як порушення пункту 1 статті 6 Європейської конвенції з прав людини (1950 року). До таких висновків прийшов Європейський суд з прав людини у справах *Zlinsat, spol. s.r.o. v. Bulgaria* (заява № 57785/00) [7, п. 78] та *Borgers v. Belgium* (заява № 12005/86) [8, п. 24].

Саме тому, розглядаючи справи цієї категорії ЄСПЛ розглядає участь прокурора поза межами кримінального процесу не у загальному, а пропускаючи крізь призму відповідності такої участі принципу рівності сторін процесу та змагальності.

Таким чином, виходячи із сталої практики ЄСПЛ, сторонам процесу повинно бути забезпечено рівні процесуальні права. Підтримка, яка надається прокуратурою одній зі сторін, на думку Я. Берназюка з якою погоджується Р. Мазурик, може бути виправдана за певних обставин, які умовно можна поділити на три групи: захист інтересів вразливих груп людей, які, імовірно, не в змозі самотійно захищати свої інтереси; запобігання правопорушенням, якими зачіпаються інтереси багатьох громадян; існування потреби захисту інтересів держави або її власності (захисту публічних інтересів) [9; 10, с. 106].

Участь прокурора у судовому провадженні поза межами кримінального процесу допускається за умови існування в національному законодавстві відповідних юридичних підстав для такої участі, наявності правових гарантій об'єктивної неможливості здійснення впливу прокурора на суд, а також присутності в конкретному спорі особливих обставин, які могли би виправдати участь такої посадової особи в судовому процесі.

Судове провадження поза межами кримінального процесу, в якому бере участь прокурор, відповідатиме положенням частини 1 статті 6 Конвенції, якщо у такій справі буде дотриманий «справедливий баланс», що повинен існувати між сторонами спору, зокрема стосовно обов'язку прокурора сплачувати судовий збір та права (можливості) протилежної сторони на залучення професійної правової допомоги [9].

Зазначене підтверджується аналізом справи «Менчинська проти російської федерації» (заява № 42454/2), в якій також встановлено порушення пункту 1 статті 6 Конвенції, оскільки відбулося втручання прокурора, яке призвело до порушення принципів справедливості судового розгляду та рівності сторін (заявниця внаслідок скорочення чисельності штату працівників була зареєстрована у центрі зайнятості та згодом подала позов про стягнення заборгованості з виплати допомоги по безробіттю з урахуванням інфляції та відсотків у зв'язку з тим, що центр зайнятості здійснював виплату допомоги із суттєвою затримкою та у меншому розмірі; національний суд задовольнив позов заявниці частково; не дивлячись на те, що дві сторони звернулися з апеляційними скаргами, прокурор також подав протест щодо рішення суду першої інстанції, стверджуючи, що суд помилково застосував положення цивільного законодавства до трудових правовідносин та незаконно задовольнив позов) [10, п. 35].

Згідно висновків ЄСПЛ у цій справі хоч прокурор, відповідно до національного законодавства, мав юридичні підстави брати участь у судовому процесі, але такий вступ не є виправданим чим підірвав принципи справедливості судового розгляду та рівності сторін, що у свою чергу порушує п. 1 ст. 6 Конвенції з прав людини [10, пп. 36–40].

Водночас, у справі «Бацаніна проти Російської Федерації» (*Batsanina v. Russia*, заява № 3932/02) ЄСПЛ визнав справедливою участь прокурора у судовому розгляді, оскільки у даному випадку прокурор, звернувшись до суду із заявою про виселення заявниці (державна організація і приват-

на особа), діяв в інтересах держави з метою захисту державної власності, а те, що позов подано прокурором, не завжди ставить опонента у «явно не вигідне становище» [11, п. 27].

У зазначеній справі ЄСПЛ зробив висновок, що прокурор подав позов у інтересах суспільства, проти відповідачів, які також мали в якості представника юриста, який надав суду відповідні усні та письмові пояснення; рішення прокурора ініціювати відповідну цивільну справу мало правове підґрунтя в національному законодавстві та входило в сферу компетенції прокурора; обставини справи підтверджують, що у цій справі прокурор не здійснював неналежний вплив на суд, а протилежна сторона не була позбавлена можливості ефективно захищати свої інтереси в суді; у цій справі був дотриманий принцип процесуальної рівності, що вимагає встановлення справедливого балансу інтересів сторін.

Тому важко не погодитися із висновком Григорчука М.В., що основним застереженням щодо ролі прокурора у судовому процесі є гіпотетична загроза рівності сторін, оскільки така ситуація може призвести до звуження поняття справедливого судового розгляду у значенні п. 1 ст. 6 Конвенції. Висловлена позиція ЄСПЛ подається через створення для неї (сторони, на якій виступає прокурор чи сам факт участі прокурора як сторони) істотної незручності порівняно з іншою стороною. Тобто, особливий статус прокурора має певний психологічний вплив на інших учасників [12, с. 26].

Також при розгляді питання доцільності здійснення прокурором захисту інтересів держави, суспільства та окремих громадян, слід звернути увагу на дослідження проведене В. Сухоносом, який проаналізував конституції європейських та пострадянських країн.

Зазначений відомий науковець прийшов до висновку, що принципи організації, функції і повноваження органів прокуратури зарубіжних країн практично не залежать від форми державного правління (монархія чи республіка) та форми державно-територіального устрою (унітарна чи федеративна держава).

Це пояснюється єдністю завдань, що ставляться перед прокуратурою у переважній більшості держав світу, зокрема – забезпечення реалізації публічних інтересів держави та суспільства у сфері функціонування правової і судової системи. Водночас спостерігається досить чіткий взаємозв'язок між функціями, виконання яких покладається на органи прокуратури, та типом існуючого у тій чи іншій державі політичного режиму.

Чим вищий ступінь розвитку демократії та громадянського суспільства, тим вужче коло наглядових повноважень, які надаються органам прокуратури, а в багатьох випадках, як це можна простежити на прикладах Франції, Німеччини чи США, наглядові функції не притаманні прокуратурі взагалі. І навпаки, у країнах з авторитарним режимом прокуратура часто виконує функцію загального нагляду, а в тоталітарних режимах прокуратура цілком перетворюється на репресивний орган [13, с. 78].

Враховуючи зазначене важко не погодитися із висновком В. Сухоноса, що в аспекті трансформації правового статусу органів прокуратури відбувається загальне і поступове звуження її наглядових функцій, а також зниження рівня централізації й субординації під час організації та діяльності. Однак необхідно підкреслити, що ці тенденції у будь-якому разі мають реалізовуватися поступово, у міру підвищення рівня правосвідомості і правової культури населення та розбудови громадянського суспільства.

Проте зазначений зв'язок не можна зводити до прямої поверхової залежності функцій органів прокуратури та її місця в механізмі держави від існуючого в державі політичного режиму, оскільки характер цих взаємозв'язків значно глибший. Авторитарний та тоталітарний режими можуть існувати лише в країні, суспільство якої характеризується низьким рівнем правосвідомості та правової культури, правовим нігілізмом, недовірою населення до держави та права взагалі.

Неправильним було б вважати, що відмова від наглядових повноважень прокуратури є обов'язковою передумовою формування демократичної правової держави. Не відмова від наглядових повноважень прокуратури є способом побудови демократії, а реальне існування демократичного режиму дозволяє звужувати наглядові повноваження прокуратури чи взагалі відмовлятися від них. Проте прискорене обмеження наглядових повноважень прокуратури України обов'язково призведе до протилежного результату – зниження рівня правової захищеності індивіда.

У нинішніх умовах надзвичайно високого рівня корупції у багатьох органах державної влади та місцевого самоврядування, непоодиноких випадків винесення судами неправомірних рішень органам прокуратури України має бути властива суворі ієрархічність та централізованість, як це передбачено чинним Законом України «Про прокуратуру».

Разом з тим, на даний час діє Закон України «Про прокуратуру», нормами якого передбачено, що діяльність прокуратури ґрунтується, серед іншого, на засадах: верховенства права та визнання людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканності і безпеки найвищою соціальною цінністю; законності, справедливості, неупередженості та об'єктивності; презумпції невинуватості; незалежності прокурорів, що передбачає існування гарантій від незаконного політичного, матеріального чи іншого впливу на прокурора щодо прийняття ним рішень при виконанні службових обов'язків; політичної нейтральності прокуратури; недопустимості незаконного втручання прокуратури в діяльність органів законодавчої, виконавчої і судової влади; неухильного дотримання вимог професійної етики та поведінки [14, ст. 3].

Міжнародні норми передбачають також аналогічні стандарти діяльності органів прокуратури, яка виходить за межі кримінальної юстиції. Так, закріплені в Рекомендації положення щодо завдання прокурорів поза системою кримінального правосуддя (PM/Rec(2012)11), відповідно до яких якщо внутрішньодержавна правова система наділяє прокурорів функціями та повноваженнями поза системою кримінального правосуддя, їх завдання має полягати у представленні спільних чи публічних інтересів, захисті прав людини та основоположних свобод та у зміцненні верховенства права [15, п. В].

Прокурори повинні здійснювати свої функції та повноваження поза системою кримінального правосуддя у повній відповідності до принципів законності, об'єктивності, справедливості та неупередженості, поведінка прокурорів має бути врегульована кодексом етики [15, п. С].

Разом з тим, зазначений перелік принципів та засад діяльності прокуратури доводить, що відсутній тиск чи інше порушення рівноваги між правами та обов'язками прокурора та інших учасників господарського процесу.

Водночас Рекомендації CM/Rec(2012)11 зазначають про три напрямки діяльності органів прокуратури: представництво прокурором спільних чи публічних інтересів; нагляд за діяльністю державних органів та інших юридичних осіб в інтересах держави; співробітництво між прокуратурами різних держав на національному та міжнародному рівні.

У свою чергу, Конституція України також вказує на такий напрямок діяльності органів прокуратури як представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом [16, ст. 131-1].

Закон України «Про прокуратуру» деталізує на яких підставах і, за яких умов прокурор наділяється правом представляти інтереси держави в суді. До таких виключних випадків належать: наявність порушення або загрози порушення інтересів держави, при чому захист таких інтересів не здійснює або неналежним чином здійснює орган державної влади, орган місцевого самоврядування чи інший суб'єкт владних повноважень, до компетенції якого віднесені відповідні повноваження; у разі відсутності такого органу.

Також цей нормативний акт містить перелік обмежень щодо того, інтереси яких юридичних осіб заборонено представляти органам прокуратури та виключення з цього переліку.

Нормами Господарського процесуального кодексу України (надалі - ГПК) також врегульовано питання участі прокурора у судовому, зокрема господарському процесі.

Так, нормами статті 53 ГПК, передбачено, що у визначених законом випадках прокурор звертається до суду з позовною заявою, бере участь у розгляді справ за його позовами, а також може вступити за своєю ініціативою у справу, провадження у якій відкрито за позовом іншої особи, до початку розгляду справи по суті, подає апеляційну, касаційну скаргу, заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами.

Прокурор, який звертається до суду в інтересах держави, в позовній чи іншій заяві, скарзі обґрунтовує, в чому полягає порушення інтересів держави, необхідність їх захисту, визначені законом підстави для звернення до суду прокурора, а також зазначає орган, уповноважений державою здійснювати відповідні функції у спірних правовідносинах [17, ст. 53].

Водночас дана норма містить застереження, що у разі невиконання цих вимог застосовуються інші положення ГПК, зокрема стаття 174, яка регулює порядок та підстави залишення позовної заяви без руху та повернення позовної заяви. Так, однією з підстав повернення позовної заяви та доданих до неї документів є відсутність підстави для звернення прокурора до суду в інтересах держави [17, ст. 174].

Також, стаття 53 ГПК зазначає, що у разі відкриття провадження за позовною заявою, поданою прокурором в інтересах держави в особі органу, уповноваженого здійснювати функції держави у

спірних правовідносинах, зазначений орган набуває статусу позивача. У разі відсутності такого органу або відсутності у нього повноважень щодо звернення до суду прокурор зазначає про це в позовній заяві і в такому разі набуває статусу позивача [17, ст. 53].

Таким чином, як законодавство України, так і європейське законодавство наділяє органи прокуратури правовим статусом представника держави в господарському процесі. Ця категорія справ відрізняється кінцевою метою, на досягнення якої спрямовані зусилля прокурора, тобто на захист інтересів держави та суспільства.

Водночас, прокурор має обґрунтувати підстави представництва, оскільки лише після цього закон дозволяє виконувати покладені на цей орган функції.

Останнім часом багато уваги приділяється даному питанню в тому числі і судовою владою. Так, Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду розглянув результати експертного дослідження «Практика Верховного Суду у справах за участі прокурора у некримінальних провадженнях». Дане дослідження відбулося завдяки Агентству США з міжнародного розвитку (USAID) на виконання програми «Справедливість для всіх».

Крім того, Касаційний господарський суд Верховного Суду (надалі – КГС ВС) у своїх висновках зазначає, що прокурор повинен: довести бездіяльність органу, в інтересах якого звертається до суду; надати такому органу розумний строк для визначення своєї позиції щодо зазначених у зверненні прокурора фактів порушення чинного законодавства у відповідній сфері суспільних відносин; довести в суді докази такого попереднього звернення до органу та отримання відповіді, згідно якої вбачається позиція органу щодо можливого порушення інтересів держави; у разі нездійснення органом активних дій, спрямованих на усунення зазначених у зверненні прокурора порушень інтересів держави, повідомити такий орган про направлення до господарського суду позову в інтересах держави в особі даного органу; надати до господарського суду докази направлення повідомлення до органу про звернення до суду із позовом.

Водночас, якщо підставою для представництва інтересів держави прокурор зазначив відсутність органу, до компетенції якого віднесені повноваження здійснювати захист законних інтересів держави у спірних правовідносинах, цей довід прокурора суд повинен перевірити незалежно від того, чи надав прокурор докази про вчинення ним дій, спрямованих на встановлення відповідного органу. Тобто, суд самостійно перевіряє, чи справді відсутній орган, що мав би для захисту інтересів держави звернутися до суду з таким позовом, як заявив прокурор. Такий висновок зробила Велика Палата Верховного Суду у постанові від 11.02.2020 у справі № 922/614/19 [18, п. 57].

Також, судова практика конкретизує ознаки органу, в інтересах якого має право звертатися прокурор, зокрема у постанові КГС ВС від 26.08.2020 у справі № 911/2032/17 зроблено висновок, що встановлення судом обставини звернення прокурора в інтересах неналежного позивача, тобто особи, яка не уповноважена на виконання функцій держави у спірних правовідносинах, має процесуальним наслідком відмову в задоволенні відповідного позову, а не залишення позову прокурора без розгляду [19, п. 24, 25].

Не залишається поза уваги судової практики і процесуальні аспекти даного питання, зокрема в ухвалі КГС ВС від 08.04.2021 у справі № 914/2618/16 мститься висновок, відповідно до якого участь прокурора у справі здійснюється за його ініціативою шляхом звернення до суду з позовом (заявою, скаргою) або із заявою про вступ у справу, тоді як інші учасники провадження у справі, а також суди позбавлені процесуальної ініціативи порушувати питання про залучення прокурора у справі [20, п. 7].

Крім того, мають місце випадки, коли висновки КГС ВС дещо співпадають із висновками ЄСПЛ. Так, зазначений національний судовий орган у постанові від 02.09.2020 у справі № 911/936/18 зазначив, що вступаючи у справу шляхом подання апеляційної скарги на боці державного органу, який здатен самостійно реалізувати свої процесуальні права учасника справи та активно реалізовує їх, прокурор фактично дублює цей орган, надаючи йому у такий спосіб додаткові переваги перед іншою стороною спору, яка натомість опиняється у гірших умовах порівняно з реалізацією процесуальних прав, підтримуваним прокурором відповідачем [21, п. 26, 26.1].

При чому, даний висновок базується на рішеннях ЄСПЛ у справі «Ф.В. проти Франції» ((F.W. v. France) від 31.03.2005, заява № 61517/00, п. 27) [21] та у раніше згаданій справі «Менчинська проти Російської Федерації» (рішення від 15.01.2009, заява № 42454/02, п. 35) [22].

Крім того, у червні 2023 року Велика Палата Верховного Суду вчергове зробила висновок щодо представництва прокурором інтересів держави в особі державних компаній. Так, згідно да-

ного висновку прокурор може звертатися до суду із позовом в інтересах держави в особі суб'єкта владних повноважень незалежно від наявності статусу юридичної особи.

Предметом розгляду даної справи став позов в інтересах держави в особі Черкаської обласної ради та комунального навчального закладу до постачальника природного газу. Прокуратурою оскаржено додаткові угоди про збільшення ціни на природний газ всупереч нормам Закону України «Про публічні закупівлі» шляхом визнання їх нікчемними, оскільки це призвело до нераціонального та неефективного використання коштів обласного бюджету.

Велика Палата визначила навчальний заклад розпорядником бюджетних коштів нижчого рівня та стороною зобов'язання, а не суб'єктом владних повноважень. Як наслідок у прокурора відсутні підстави для представництва інтересів держави в особі такого суб'єкта правовідносин.

Разом з тим, даний судовий орган відмітив, що оскільки мало місце використання коштів обласної територіальної громади, то це питання зачіпає інтереси її населення. Саме на орган місцевого самоврядування покладено функцію забезпечення контролю за раціональним використанням майна й інших ресурсів комунальної власності. Неефективне та нераціональне використання таких коштів порушує інтереси територіальної громади області, які є фактично інтересами держави.

Враховуючи зазначене, Велика Палата Верховного Суду висувала про те, що прокурору належить подавати позов в інтересах держави в особі саме органу місцевого самоврядування, який є засновником комунального навчального закладу [23, п. 8.47].

Водночас комунальний навчальний заклад важко віднести до державної компанії, метою якої є отримання прибутку. До цього списку також можна додати комунальні медичні, спортивні та культурні заклади, метою діяльності яких є виконання певних суспільних функцій на території певного населеного пункту для населення, яке там проживає. Але, оскільки вони не мають статусу суб'єкта владних повноважень прокуратура не має можливості звернутися до суду на захист прав держави в їх особі.

Складність у доведенні порушення інтересу держави полягає в тому, що немає чіткого визначення у чому саме полягає такий інтерес. Наприклад, є категорія справ, де прокуратура звертається з позовом в інтересах органу місцевого самоврядування. Предметом позову є визнання недійсним договору про закупівлю та застосування наслідків недійсності правочину та стягнення коштів.

Так, підставою для позовних вимог у справі № 906/60/24 стало вчинення відповідачем антиконкурентних дій, які призвели до спотворення результатів закупівель.

Такого типу поведінка негативно впливає на прозорість закупівель, конкуренцію під час їх проведення, чим порушує в першу чергу економічні інтереси держави.

З іншого боку, участь у закупівлі окрім двох учасників, які вчинили антиконкурентні дії, взяв третій учасник, пропозиція якого була вище за пропозицію попередніх двох учасників.

Якщо прибрати учасників, які вчинили антиконкурентні дії, то пропозиція третього учасника була б акцептована, у зв'язку з чим орган місцевого самоврядування змушений був би витратити на товар більшу суму бюджетних коштів.

Питання полягає у тому де саме порушено інтерес держави. Під час вчинення антиконкурентних дій чи під час можливого акцептування дорожчої пропозиції третього учасника.

Перший варіант порушення інтересів держави має довгострокову перспективу, яка полягає у тому, що суб'єкти господарювання у разі задоволення позовних вимог понесуть матеріальну відповідальність, а також не зможуть приймати участь у закупівлях протягом трьох років. Крім того, це також вплине на інших учасників закупівель у якості профілактики таких порушень у майбутньому.

Другий варіант порушення інтересів держави полягає у короткій перспективі, зокрема конкретно в цій закупівлі на підставі договору, укладеного з учасником, який вчинив антиконкурентні дії вдалося зекономити бюджетні кошти.

Виходячи з того, що позов подано до учасників, які порушили законодавство шляхом спотворення результатів торгів, то прокуратура захищає інтереси держави у тому числі в довгостроковій перспективі. На даний час дана справа перебуває на розгляді у суді першої інстанції.

Також суперечлива ситуація у позовах, предметом яких є здійснення будівельних робіт не у відповідності із проектно-кошторисною документацією.

З одного боку виступає орган місцевого самоврядування, представник якого стверджує, що прокуратура направляючи до господарського суду позов про стягнення штрафних санкцій, ство-

рює безпідставно перепони суб'єкту підприємництва у здійсненні господарської діяльності, оскільки об'єкт будівництва побудовано і він успішно функціонує.

Водночас, під час виконання робіт підприємство-підрядник відхилилося від проектно-кошторисної документації на суму понад 20 % від вартості будівельних робіт. Таке відхилення не вплине на безпечність користування об'єктом будівництва, але порушує будівельне законодавство.

Такого роду позови також мають довгостроковий вплив на господарюючих суб'єктів, примушуючи їх через сплату штрафних санкцій дотримуватися будівельних норм під час виконання договорів підряду.

Висновки. Участь прокурора у господарському процесі передбачає не лише захист інтересів держави в суді, але й здійснює профілактику порушення норм чинного законодавства. Виходячи із зазначеного є необхідність внести зміни до Господарського процесуального кодексу України, зокрема щодо розширення підстав для участі прокурора у господарському процесі.

Відповідно до діючої редакції даного нормативного акту прокурор має право брати участь у господарському процесі лише у випадках визначених у статтях 53 та 55 ГПК України, а тому доцільно надати прокурору право ініціювати розгляд справ у господарських судах не лише в інтересах держави, а й у публічних інтересах (наприклад, щодо захисту економічної безпеки, довкілля, державної власності).

Також не зайвим було б закріпити на законодавчому рівні визначення поняття «інтереси держави», що унеможливить зловживання та розширить можливість прокурора на втручання у господарські справи, які є важливими для суспільства.

Чинний ГПК України обмежує права прокурора як учасника господарського процесу, тому є підстави надання йому права брати участь у всіх стадіях господарського процесу з метою збільшення ефективності роботи прокурора, включаючи на стадії здійснення виконавчого провадження, щоб забезпечити реальне виконання судових рішень в інтересах держави.

Внесення зазначених змін до ГПК України зробить представницьку діяльність прокурора на захисті інтересів держави більш ефективною, що сприятиме поповненню бюджетів різного рівня та дисциплінуватиме учасників господарських відносин з метою профілактики порушень законодавства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Висновок Парламентської асамблеї Ради Європи № 190 (1995) від 26 вересня 1995 року щодо вступу України до Ради Європи. *Офіційний сайт Верховної Ради України. Законодавство.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_590#Text.
2. Резолюція Парламентської асамблеї Ради Європи № 1346 (2003) від 29 вересня 2003 року. *Офіційний сайт Верховної Ради України. Законодавство.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_608#Text.
3. Резолюція Парламентської асамблеї Ради Європи № 1622 (2003) від 29 вересня 2003 року. *Офіційний сайт Верховної Ради України. Законодавство.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_609#Text.
4. Резолюція Парламентської асамблеї Ради Європи № 1466 (2005) від 5 жовтня 2005 року. *Офіційний сайт Верховної Ради України. Законодавство.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_611#Text.
5. Резолюція Парламентської асамблеї Ради Європи № 1862 (2012) від 26 січня 2013 року. *Офіційний сайт Верховної Ради України. Законодавство.* URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz/docs/1409_rez_1862.htm.
6. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Меріт проти України» (заява № 66561/01). *Офіційний сайт Верховної Ради України. Законодавство.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_110#Text.
7. Рішення Європейського суду з прав людини у справі *Zlinsat, spol. s.r.o. v. Bulgaria* (заява № 57785/00), URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-75819%22%5D%7D>.
8. Рішення Європейського суду з прав людини у справі *Borgers v. Belgium* (заява № 12005/86), URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-75819%22%5D%7D>.
9. Берназюк Я. Міжнародні стандарти участі прокурора у судовому провадженні поза межами кримінального процесу. *Судово-юридична газета.* 11.06.2020. URL: <https://sud.ua/ru/>

- 20 трав. 2016 р.) / редкол.: В.Я. Тацій, П.В. Тихий, О.В. Бринцев та ін. – Х.: Право, 2016. – 204 с. С. 81–85. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/12463/1/Lapkin_81-85.pdf (дата звернення 20.12.2024).
27. Selivanov M.V. (2017). УЧАСТЬ ПРОКУРОРА У ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. Серія «Право», (23), 126–128. вилучено із URL: <https://periodicals.karazin.ua/law/article/view/9730> (дата звернення 19.11.2024).
 28. Про роль публічних обвинувачених поза системою кримінальної юстиції: Рекомендація Res (2012)11 Комітету міністрів державам-учасницям [Електронний ресурс]. URL: https://www.pravo.org.ua/fi les/res_chodo_publ.pdf (дата звернення 20.11.2024).
 29. Постанова Касаційного господарського суду Верховного Суду від 26.05.2020 у справі № 912/2385/18. *Судова влада України. Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/89819852>, https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/ogliady/2022_07_12_Ogliad_KGS_09_12_2021.pdf.
 30. Постанова Касаційного господарського суду Верховного Суду від 07.07.2021 у справі № 914/1577/19. *Судова влада України. Офіційна сторінка Верховного Суду*. https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/ogliady/2022_07_12_Ogliad_KGS_09_12_2021.pdf.
 31. Постанова Касаційного господарського суду Верховного Суду від 26.05.2021 у справі № 926/14/19. *Судова влада України. Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97494652>, https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/ogliady/2022_07_12_Ogliad_KGS_09_12_2021.pdf.
 32. Постанова Касаційного господарського суду Верховного Суду від 17.08.2020 у справі № 913/73/19. *Судова влада України. Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91016940>, https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/ogliady/2022_07_12_Ogliad_KGS_09_12_2021.pdf.
 33. Постанова Касаційного господарського суду Верховного Суду від 28.08.2020 у справі № 914/1000/19. *Судова влада України. Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91290666>, https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/ogliady/2022_07_12_Ogliad_KGS_09_12_2021.pdf.
 34. Постанова Касаційного господарського суду Верховного Суду від 01.10.2020 у справі № 914/2000/19. *Судова влада України. Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91939620>, https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/ogliady/2022_07_12_Ogliad_KGS_09_12_2021.pdf.
 35. Постанова Касаційного господарського суду Верховного Суду У КЦС ВС, відбулася презентація експертного дослідження щодо участі прокурора у некримінальних провадженнях. *Офіційна сторінка Верховного Суду*. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1696043/> (дата звернення 20.11.2024).